

УДК 630.18

П. С. ГНАТІВ*

**ТРАНСФОРМОВАНІСТЬ РОСЛИННОГО ПОКРИВУ
ТА РІЗНОМАНІТНІСТЬ ГІРСЬКИХ ЛІСІВ ЛЬВІВЩИНИ**

Інститут екології Карпат НАН України

Проаналізовано масштаб трансформації рослинного покриву і сучасна різноманітність лісів Сколівського і Турківського районів Львівщини. Вказані соціально-економічні чинники зміни біотичного і ландшафтного різноманіття гірського регіону та окреслені шляхи поліпшення ситуації.

Ключові слова: корінні й похідні ліси, трансформація рослинності, соціальні й економічні чинники.

Біотичне й ландшафтне різноманіття Українських Карпат упродовж століть змінене масштабною, проте не завжди розумною людською діяльністю. У результаті освоєння природних ресурсів, переважно лісів, біогеоценотичний покрив регіону набув сучасних рис, відмінних від корінного стану [1]. У його компонентній структурі найбільших змін зазнала саме рослинність [3], а від цього і всі інші елементи екосистем: багатий у минулому тваринний світ, первинний природно сформований і переважно лісовий (окрім альпійського та субальпійського високогір'я) ґрунтовий покрив.

Причини глибоких і масштабних змін біогеоценотичного покриву – переважно економічні й соціальні, незважаючи на різні суспільно-політичні періоди розвитку Карпатського регіону [4]. У цій роботі з'ясуємо сучасний стан трансформованого рослинного покриву Сколівського й Турківського районів Львівщини й окреслимо деякі умови переходу гірського регіону на засади сталого розвитку.

Теперішня ситуація у гірському регіоні Львівщини така, що на 30,6 % площі Сколівського та на 49,5 % площі Турківського районів корінний тип рослинності – лісової, замінений на похідну – лучну. Господарська діяльність у горах спричинила зміну породного складу або повне знищення первинної деревної рослинності, яка була поширена в минулому на 99,0 – 99,3 % площі районів.

Первинний рослинний покрив Сколівського району (згідно із реконструкцією за методикою ІЕК НАН України [5]) – це формації бука лісового (48,3 %) і смереки європейської (10,4 %) із великою часткою їх взаємного проникнення (39,6 %). Тут у минулому панували субформації ялицево-смереково-букових лісів у поєднанні з ялицево-буково-смерековими (58000 га, або 39,6 % від загальної площі – рис. 1), субформації смереково-ялицево-букових лісів (26900 га – 18,3 %), чисті букові та грабово-букові (23000 га – 15,4 %). На невеликих площах були поширені субформації ялицево-смереково-букових (8900 га – 6,0 %), яворово-букових (7000 га – 4,7 %) і ялицево-букових (5500 га – 3,8 %) лісів тощо.

На теперішній території Турківського району малу частку площі займали ялицево-буково-смерекові (1200 га – 1,0 %), смереково-буково-ялицеві (2600 га – 2,2 %), чисті букові (3000 – 2,5 %), а на південному заході – смереково-букові (6200 – 5,2 %) ліси (рис. 2). Панували тут буково-ялицеві (59400 га – 49,8 %) та смереково-ялицево-букові (34900 га – 29,3 %) лісостани. Первинні лісостани території Турківського району також повністю належать до лісового покриву з переважанням формацій ялиці білої (52,2 %) і бука лісового (41,8 %).

У результаті лісоексплуатації корінні лісові угруповання були замінені на похідні. Так, площа первинних лісів у Сколівському районі зменшена із 146060 до 22273 га. Ці ліси за складом деревостанів і деякими іншими ознаками можна вважати корінними й умовно корінними (15,1 %). Істотно змінене співвідношення площ субформацій, що збережені у теперішньому лісовому покриві. На основі порівняння співвідношення лісових угруповань встановлено, що площа мішаних букових лісів зменшена із 129800 до 14029 га (у 9,2 разу), а буково-дубових та ялицево-смереково-букових у теперішньому лісовому покриві взагалі

* © П. С. Гнатів, 2009

немає. Майже удвічі меншими стали площі мішаних смерекових (із 15300 до 7660 га) і буково-ялицевих лісостанів (із 1100 до 584 га).

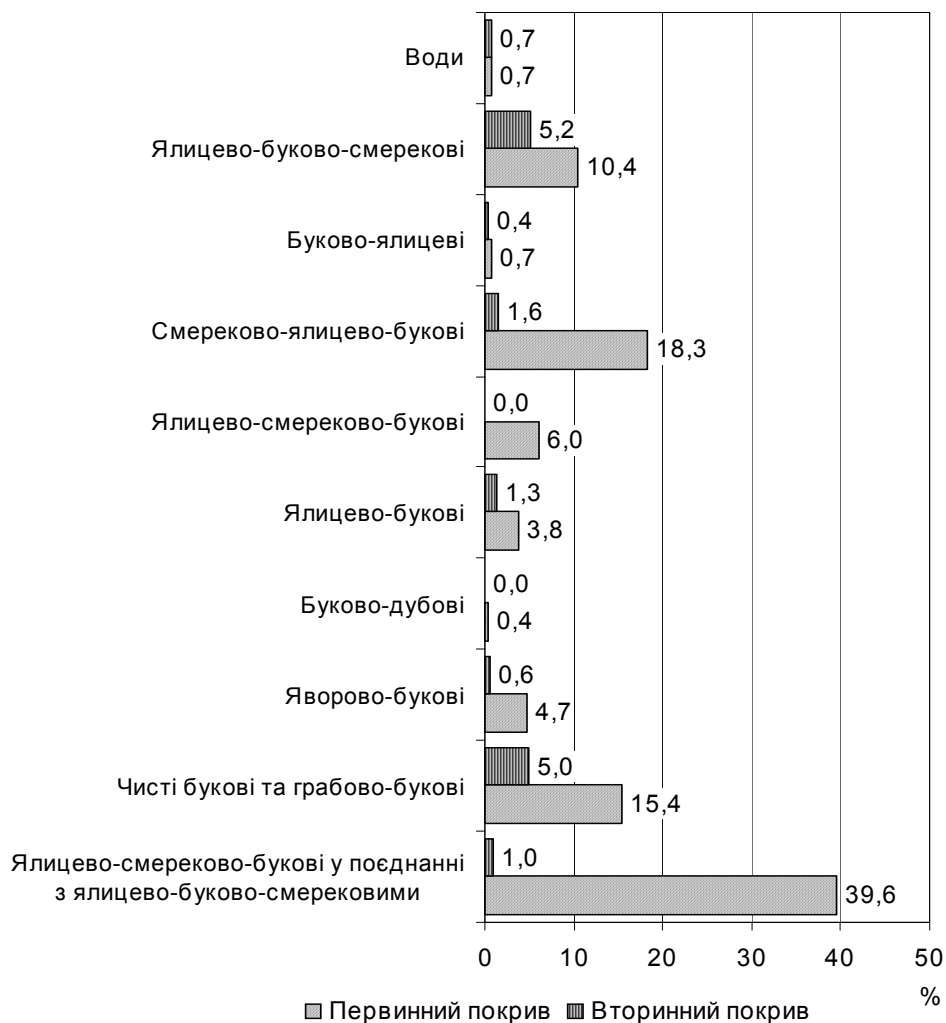

Рис. 1 – Частка лісів із корінним складом деревостану в первинному і вторинному рослинному покриві Сколівщини, %

Водночас на Сколівщині (рис. 3) з'явилися чисті смеречняки (30610 га – 20,8 %), мішані смерекові деревостани (20102 га – 13,7 %), які не властиві корінному покриву. Вагому частку у землях лісового фонду нині займають інші малопродуктивні вторинні ліси, чагарники та знелісені території, разом 14925 га (10,2 %). Власне вкриті лісовою рослинністю угіддя тепер у районі становлять 95437 га, або 64,4 %. Сільськогосподарські землі, з переважно трав'яною рослинністю, охопили 25,4 % території.

Ще разючіші зміни корінних лісів на Турківщині. Якщо раніше вони займали понад 118000 га, то тепер їх залишилося разом із умовно корінними лише 4820 га, або 4,0 %. У первинному покриві району панували буково-ялицеві і смереково-ялицево-букові субформації. Нині їх залишилося разом лише 894 га – 0,8 %, тобто їхні площі зменшені в 10,9 разу. Смереково-букових і ялицево-букових лісів, що займали 9500 га (8 %) корінного покриву району, залишилося 2103 га (1,8 %). У 8 разів меншу, ніж у минулому, частку території займають ялицево-буково-смерекові та смереково-буково-ялицеві субформації (0,4 % покриву). Ялицево-смереково-букові у поєднанні з ялицево-буково-смерековими та дубово-буково-ялицеві ліси, що займали на Турківщині 4,0 % земель, тепер відсутні. Зникли також рідкісні у цій місцевості корінні дубово-буково-ялицеві ліси.

Вагомою зміною у покриві Турківського району (рис. 3) є поява вторинних чистих (16273 га – 13,6 %) і мішаних (15626 га – 13,1 %) смеречняків, чистих яличників (1150 га – 1,0 %). Малопродуктивні вторинні мішані ліси, чагарники та невіддїя на землях лісового фонду Турківщини нині займають разом 16840 га, або становлять ще більшу, ніж на Сколівщині, частку території – 14,1 %. Укритих лісовою рослинністю земель (56717 га) у Турківському районі значно менше, ніж на Сколівщині, а їхня частка у структурі сучасного рослинного покриву сягає лише 47,5 %. Сільськогосподарські вгіддїя у Турківському районі нині займають 45736 га, і разом із невіддїями й іншими землями становлять 42,0 % території.

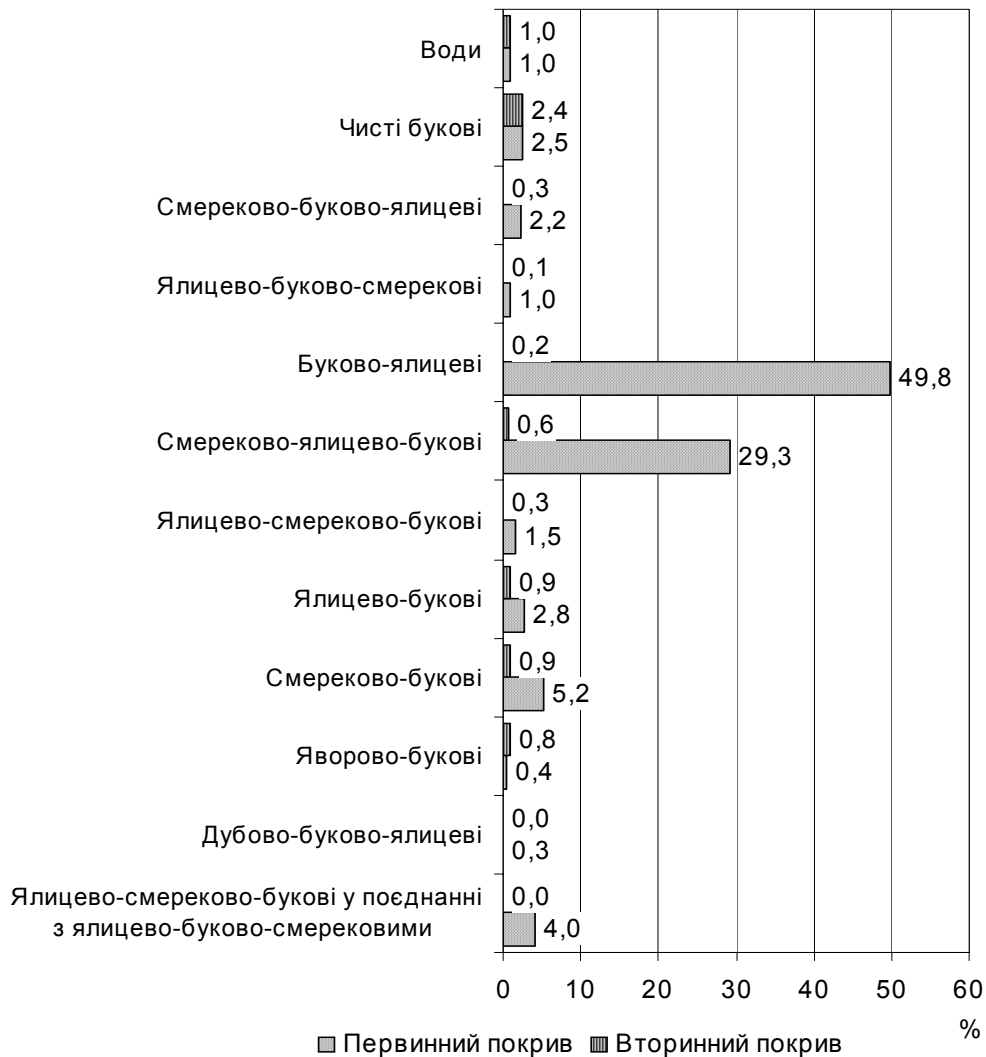

Рис. 2 – Частка лісів із корінним складом деревостану в первинному і вторинному рослинному покриві Турківщини, %

Отже, у гірському регіоні Львівщини корінна рослинність у процесі тривалої господарської діяльності зазнала масштабних змін, унаслідок чого як рослинний покрив загалом, так і первинний лісовий, тепер переважно трансформовані. Лісовідновлення у гірських районах упродовж тривалого періоду здійснювали без належного урахування структурно-функціональних особливостей корінних лісових екосистем, а його лісотипологічні закономірності використовували недостатньо. Унаслідок цього сформувалася теперішня структура лісової рослинності, яка мало подібна на корінний лісовий покрив, а сучасні лісові угруповання на більшості площ є меншою мірою продуктивними та екологічно нестійкими, особливо на Турківщині.

Значних змін природне біотичне й ландшафтне різноманіття Українських Карпат зазнало під впливом сільськогосподарської діяльності [2]. За станом на 2001 рік обсяг валової продукції аграрної галузі в гірських районах Львівщини був значно більшим, ніж у лісовому господарстві та промисловості. Лісове господарство тут є другою за величиною валової продукції галуззю. Промисловість розвинена слабо і продукувала приблизно п'яту частину від обсягу виробництва аграрного сектору на Сколівщині та лише тридцятую – на Турківщині. Порівнюючи два райони між собою, переконуємося, що Турківщина має більший обсяг аграрної продукції як загалом, так і в рослинництві й тваринництві, але поступається Сколівщині за лісогосподарським і промисловим виробництвами.

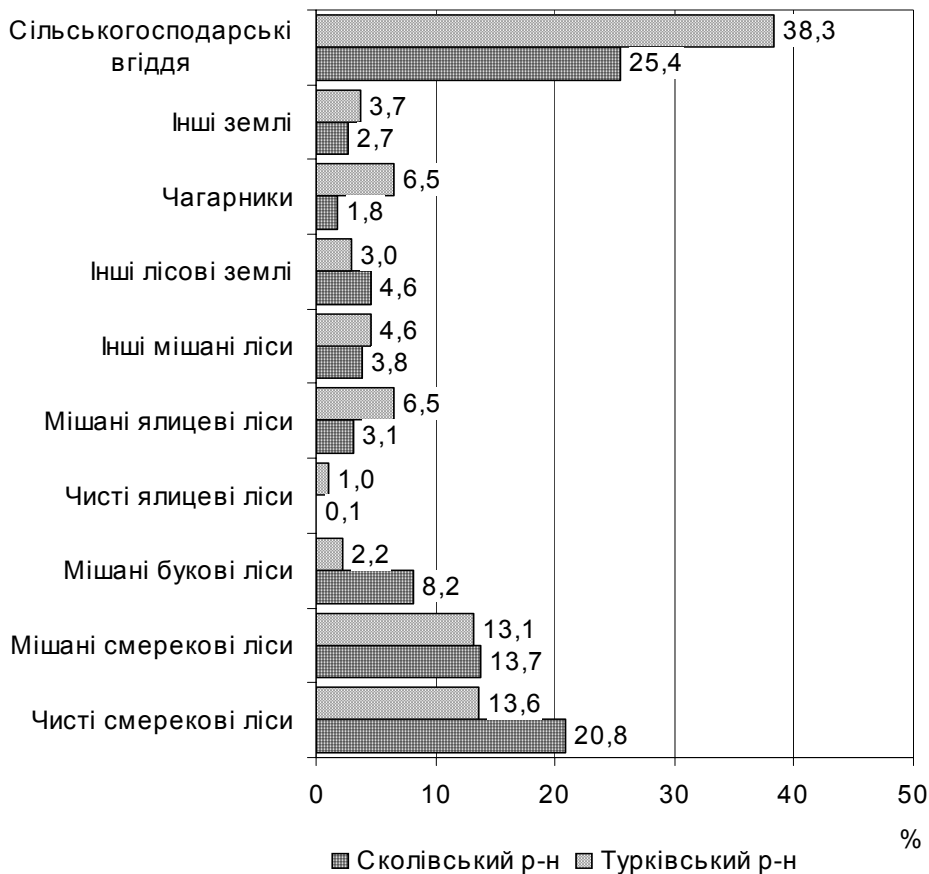

Рис. 3 – Частка нелісових угідь і вторинних лісів у гірських районах Львівщини, %

Лісове господарство у ринкових умовах було найприбутковішим сектором виробництва в Карпатах. Воно й сьогодні, на відміну від аграрної галузі, залишається структурованим і достатньо організованим [2]. Обсяг сукупної продукції лісової галузі за фактичними цінами в розрахунку на одного мешканця у гірських районах за станом на 2001 рік був найбільшим. Масштаби річної заготівлі усієї деревини у Сколівському районі удвічі перевищували заготівлю її в інших районах, де лісова галузь також потужна. Проте вихід заготовленої деревини з одиниці площі лісового фонду в гірських районах був нижчим порівняно із Бродівським, а особливо із Золочівським районом. Упродовж 1997–2001 років у Сколівському й Турківському районах обсяги заготівлі деревини від рубань головного користування зменшувалися, а водночас, від рубань, пов'язаних із веденням господарства, істотно збільшилася. Лісоексплуатація у гірських районах, що практикувалася у минулому, призвела до втрати потужного лісосировинного потенціалу та зменшення обсягів заготівлі деревини до рівня рівнинних, далеко нелісових районів Львівщини.

Висновок. Трансформація природного біотичного і ландшафтного різноманіття в Українських Карпатах, виснаження їх природних ресурсів, дефіцит придатних для

рільництва земель, як і його мізерна ефективність, та загроза від цього (разом із екстенсивним тваринництвом) для екологічної ситуації в регіоні, спонукає до пошуку економічних механізмів компенсації на рівні міжгеосоціосистемного соціального обміну для задоволення потреб місцевих мешканців і рекреантів у відповідних продуктах, нині отримуваних від місцевого землеробства. Лише рішуча, зважена й узгоджена регіональна і державна політика з використанням європейського досвіду спроможна зупинити подальше зубожіння місцевих природних ресурсів (особливо, внаслідок знелісення й розорювання земель) та забезпечити умови сталого розвитку гірських регіонів за тіснішої співпраці в рамках Карпатської конвенції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Антропогенні зміни біогеоценотичного покриву в Карпатському регіоні. – К.: Наук. думка, 1994. – 166 с.
2. Голубець М. А., Гнатів П. С., Козловський М. П. та ін. Концептуальні засади сталого розвитку гірського регіону. – Львів: Поллі, 2007. – 288 с.
3. Гнатів П. С., Крок Б. О., Полив'яна Г. В. Антропогенна трансформація рослинного покриву в гірських районах Львівщини // Промислова ботаніка: стан та перспективи розвитку. – Донецьк, 2007. – С. 105 – 109.
4. Екологічна ситуація на північно-східному макросхилі Українських Карпат / М. А. Голубець, О. Г. Марискевич, М. П. Козловський та ін. – Л.: Поллі, 2001. – 162 с.
5. Екологічний потенціал наземних екосистем / М. А. Голубець, О. Г. Марискевич, Б. О. Крок та ін. – Л.: Поллі, 2003. – 180 с.

Hnativ P. S.

TRANSFORMATION OF VEGETATION AND DIVERSITY OF MOUNTAIN FORESTS IN LVIV REGION

Institute of Ecology of the Carpathians, NAS of Ukraine

Degree of transformation of vegetable cover and modern diversity of the Skole and Turka districts forests of Lviv region is analyzed. Socio-economic factors of change of biotic and landscape diversity of mountain region are pointed and the ways for improvement of situation are outlined.

Key words: indigenous and secondary forests, transformation of vegetation, social and economical factors.

Гнатив П. С.

ТРАНСФОРМИРОВАННОСТЬ РАСТИТЕЛЬНОГО ПОКРОВА И РАЗНООБРАЗИЕ ГОРНЫХ ЛЕСОВ ЛЬВОВЩИНЫ

Институт экологии Карпат НАН Украины

Проанализированы масштаб трансформации растительного покрова и современное разнообразие лесов Сколевского и Турковского районов Львовщины. Указаны социально-экономические факторы изменения биотического и ландшафтного разнообразия горного региона, и очерчены пути улучшения ситуации.

Ключевые слова: коренные и производные леса, трансформация растительности, социальные и экономические факторы

Одержано редколегією 12.12.2008 р.